

Γιώργος Θωμάς

Τελήηδες και κράχτες στο Πήλιο

ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΠΕΝΤΕΒΙΝΟΣ
ΝΤΕΛΑΪΗΣ. ΕΤΩΝ.80. 1931

ΚΑΡΒΟΥΤΣΙ
ΠΕΠΟΝΙ
ΝΥΤΟΜΑΤΑ
ΤΑΣΟΛΙΑ
ΜΠΑΜΠΙΕΣ
ΚΑΣΤΑΜΑ
ΚΡΕΜΥΔΙΑ
ΜΠΑΜΑΝΕΣ
ΡΩΔΑΚΙΝΑ
ΣΤΑΥΛΙΑ

ΟΛΑ
ΣΤΗΝ
ΑΓΙΑ
ΠΑΡΑΣΚΕΥ
ΒΗ.
ΟΛΑ
ΦΡΕΣΚΑ

ΤΕΛΑΛΗΔΕΣ ΚΑΙ ΚΡΑΧΤΕΣ ΣΤΟ ΠΗΛΙΟ

ΠΡΟΛΟΓΙΚΑ

Παιδαρέλι στο Προμίρι του νότιου Πηλίου εξοικειωνόμουν, στα χρόνια της Κατοχής, με τα διαλαλήματα των δύο τελάληδων (κηρύκων)¹ του χωριού: του Γιάνναρου Παφίτη και του Νικόλα Κοντούλη.² Τους αναθυμάμαι στην κεντρική πλατεία, πότε τον ένα και πότε τον άλλο, να διαλαλούν κοινοτικές υποθέσεις, που αφορούσαν τους κατοίκους, αλλά και διάφορες πραμάτειες, τις οποίες έφερναν για πούλημα καΐκια στον Πλατανιά.³ Κάποιες από τις προσταχτικές κραυγές τους ηχούν ακόμα στα αφτιά μου: «Να πάτι ούλ' υποχριουτικά σ' γ-Κοινότητα να δηλώσι προυσουπική ιργασία στου δρόμου για του Λαύκου»,⁴ ή το άλλο: «Έφιραν πατάτις στου μ-Πλατανιά, ουχτώ δικάρις η ουκά: όποιους θέλ' να πάει να πάρ'».⁵

Τους τελάληδες αλλού τους ονόμαζαν κράχτες, αλλά στο Πήλιο ο κράχτης διαφοροποιείται από τον τελάλη. Με τον όρο, δηλαδή, κράχτης εννοούσαν τους άνδρες εκείνους που έστελναν οι κεντρικοί ναοί των μεγάλων χωριών, κυρίως τα Χριστούγεννα, τα Φώτα⁶ και την Ανάσταση, για να ξυπνήσουν τους πιστούς, ώστε όλοι να σπεύσουν στην εκκλησία⁷ και όλοι μαζί να γιορτάσουν το μεγάλο θρησκευτικό γεγονός. Στην παρούσα θα παρουσιάσω τους τελάληδες και τους κράχτες σε δύο αυτοτελείς ενότητες.

A. ΟΙ ΤΕΛΑΛΗΔΕΣ ΣΤΟ ΠΗΛΙΟ

Τελάληδες συναντούμε σε όλα τα χωριά του Πηλίου, προτού ακόμα αναταράξει την κοινωνικο-οικονομική ζωή τους η μηχανή και ο ρόλος του διαφη-

1. Τελάλης< αραβ. tellal' μεσίτης, δημόσιος κήρυκας. Βλ. Παυλάκης Β. Μελιτόπουλος, *Λεξικόν τουρκοελληνικόν*, εν Κωνσταντινουπόλει 1934, 463.

2. Για την ιδιότητα αυτή του Κοντούλη, που υπήρξε ένας χαρακτηριστικός και πολύ αγαπητός τύπος του Προμιρίου, βλ. Γιώργος Θωμάς, *Το Σικ του Προμιρίου*, *Ωρες*, 103 (Βόλος 1993) 46-47.

3. Πλατανιάς: το πρώτο από τα δύο επίνεια του Προμιρίου από το οποίο απέχει 7 χλμ., το μοναδικό φυσικό λιμάνι στην ανατολική και νότια Μαγνησία.

4. Ο Λαύκος είναι το πιο κοντινό χωριό στο Προμίρι, 8 χλμ. περίπου στα δυτικά του. Για τη γλωσσική αυτή ιδιομορφία του Πηλίου, βλ. Κώστας Λιάπης, *Το γλωσσικό ιδίωμα του Πηλίου*, Βόλος 1996, 15-60.

5. Για την κραυγή αυτή, βλ. Γιώργος Θωμάς, *Το Σικ του Προμιρίου*, *ό.π.*

6. Η ακολουθία των Φώτων άρχιζε αξημέρωτα ακόμα έως και τη δεκαετία του 1910.

7. Για τους κράχτες στο Πήλιο, βλ. Γιώργος Θωμάς, α) *Ο πολιτισμός του Πηλίου στα χρόνια της Τουρκοκρατίας*, εκδόσεις «Ωρες», Βόλος 1996, 384· β) *Ωρα εκκλησιάς, Η Θεσσαλία*, φ. 13-14.4.1996· Κώστας Λιάπης, *Παραδοσιακά λαμπρόγιορτα του Πηλίου, Η Θεσσαλία*, φ. 29-30.4.2000.

μιστή ανατεθεί σε μηχανικά μέσα. Εκτός από το Πήλιο τους συναντούσαμε, παλιότερα, και σε πάμπολλα άλλα μέρη της Ελλάδας, ακόμα και στον Ελληνισμό της Μ.Ασίας, όπου παρουσιάζονταν και τελάλισσες, τουλάχιστο γύρω στα 1915.⁸ Ακόμα και οι Τούρκοι χρησιμοποιούσαν τελάλληδες στα ελληνικά χωριά για να ενημερώνουν τους χωρικούς σχετικά με τις διαταγές τους.⁹ Κάθε χωριό, δηλαδή, διέθετε πάντα δυο-τρεις ή και περισσότερους (τα κεφαλοχώρια) άνδρες, τους ίδιους βέβαια. Επιλέγονταν πρόσωπα που δεν είχαν σοβαρή αγροτική ή επαγγελματική απασχόληση ή αργόσχολοι της πλατείας (παζαρίσιους τους έλεγαν) και είχαν το προσόν της καθαρής και βροντερής φωνής,¹⁰ πάντα βέβαια από τις λαϊκές τάξεις, διότι η ιδιότητα του τελάλη θεωρούνταν παρακατιανή και, μολονότι ήταν χρήσιμη και αναγκαία, δεν συμβάδιζε με μία αρχοντική φύτρα. Ο άρχοντας δεν καταδεχόταν να ασκήσει τέτοιο ρόλο: ήταν προσβλητικό για την συλλογική αντίληψη. «Αυτοί οι άνθρωποι, μου έγραψε στις 12.3.1993 ο τρικεριώτης λαϊκός ζωγράφος Βαγγέλης Φορτούνας (1899-1997), ήσαν φτωχοί, αγράμματοι κι αγαθοί, εξυπηρετούσαν καλά τον κόσμο. Ήσαν πάντα κοντά στα καφενεία, κάθονταν στην καρέκλα και, για να μην κάθονται δωρεάν, οι καφετζήδες τους δίνανε το μύλο που κόβαν καφέ και άλεθαν».

Τα πρόσωπα αυτά είχαν θεσμοθετηθεί, κατά κάποιον τρόπο, στη λαϊκή συνείδηση και ήταν, βέβαια, πασίγνωστα για το ρόλο τους στην περιοχή. Όποιος ήθελε να διαφημίσει κάποιο καταναλωτικό προϊόν του ή όποια κοινοτική Αρχή θεωρούσε απαραίτητη την ενημέρωση των δημοτών της, πάνω σε θέματα κοινού ενδιαφέροντος, κατέληγε στον τελάλη.¹¹ Του σερβίριζαν τα λόγια κι εκείνος, αφού τα επαναλάμβανε για άσκηση (αγράμματος συνήθως καθώς ήταν σε παλιότερους καιρούς), έπαιρνε φόρα και τραβούσε μπροστά. Γύριζε στην πλατεία, κυρίως, τα Σαββατοκύριακα σε ώρες σύναξης των χωρικών, ή στους κεντρικούς δρόμους και διαλαλούσε τα καθέκαστα. Άλλοτε από σταθερό σημείο, συνήθως υπερυψωμένο, κι άλλοτε περπατώντας αργά. Κάποιοι συνήθιζαν να βάζουν τις δύο παλάμες τους δεξιά κι αριστερά του στόματος σαν χωνί ή τη

8. Βλ. Όλγα Βατίδου, *Ρομνάκια και παλιά Σμύρνη*, Αθήνα 1965, 195· Αργύρης Π. Πετρονάκης, *Χατζηπουσταλάρ, ο πρωτομάστορας Χατζη-Αντώνης και οι δύο μαστόροι αδερφοί του*, Αθήνα 1998, 238. Στη Σμύρνη υπήρξαν και τελάλληδες λαϊκών βιβλίων. Βλ. Γ. Π. Σαββίδης, *Ο Σεφέρης και τα βιβλία. Το Βήμα*, φ. 17.5.1987.

9. Βλ. Βαγ. Αγγέλης, Μάνθος Ντάφος κι η προσφορά του στο Γένος, *Θεσσαλικά Χρονικά*, 15 (Αθήνα 1984) 238· Γ. Παπαστάμος, *Ο ιππότης της Ανεμόπορτας*, Αθήνα 1990, 213.

10. Ο τελάλης έπρεπε να είχε καθαρή, δυνατή και κρυστάλλινη φωνή για να ακούγεται μακριά και καθαρά όταν τελάλιζε. Βλ. Γ. Ν. Κουτσοκλένης, *Ο τελάλης, Σελίδες απ' τη Φωκίδα*, 23 (Αμφισσα 1995) 2883.

11. Σε χωριά της βόρειας Λέσβου, ο τελάλης αναλάμβανε ακόμα και διαφήμιση της υποψήφιας νύφης (βλ. Φρόσω Μ. Ζούρου, *Ο γάμος στη βόρεια Λέσβο*, Μυτιλήνη 1974, 54) και επιπλέον τελάλληδες της Αθήνας του 1842 μηνούσαν από τους δρόμους ένα λαϊκό δρώμενο. Βλ. Ανώνυμος, *Πώς η Αρχιεπισκοπή εκλήθη να δώσει κατάλογο χορευτών, Απογευματινή*, φ. 14.2.1955.

Εικ. 1. Δύο προπολεμικοί τελάληδες του Τρίκεριου σε σκίτσο του τρικεριώτη λαϊκού ζωγράφου Βαγγέλη Φορτούνα.

μία παλάμη τους, για να συγκεντρώσουν τη φωνή. Στη Ζαγορά, ο Γιάννης Ρούσης, όταν τελάλιζε μέχρι το 1967 πάνω-κάτω, κουνούσε συνέχεια και άτακτα τα χέρια και το μπαστούνι του μαζί.¹² Όταν, όμως, ο οικισμός ήταν απλωμένος, όπως η Ζαγορά, η Τσαγκαράδα, το Τρίκερι κ.ά., γύριζε και φώναζε και στους συνοικισμούς. Στο Τρίκερι, μάλιστα, είχαν ορίσει δεκαπέντε σημεία όπου παρουσιαζόταν ο τελάλης.¹³ Σε όλες τις περιπτώσεις, όμως, η συμπεριφορά του τελάλη αντανάκλούσε τη συνείδηση του καθήκοντός του, και πάντα πρόσεχε το λόγο του. Έπρεπε, δηλαδή, το διαλάλημα να είναι καθαρό, αργόσυρτο, ρυθμικό και τραγουδιστό για να «τραβάει» την προσοχή και να ξεχωρίζει από τις

12. Τα καθέκαστα οφείλω στον κ. Μαν. Γκαγκάκη, χημικό από τη Ζαγορά.

13. Από την επιστολή που μου έστειλε ο λαϊκός ζωγράφος του Τρίκεριου Βαγγέλης Φορτούνας. Στο Τρίκερι προείχε η αναγκαιότητα της είδησης για το πότε θα άνοιγαν τα δύο κοινοτικά πηγάδια για να τρέξουν να πάρουν νερό οι χωριανοί, επειδή ο τόπος δεν διέθετε άλλα, ούτε και βρύσες, και τα πηγάδια αυτά λειτουργούσαν λίγες ώρες την ημέρα.

φωνές των άλλων συγχωριανών και παράλληλα να ικανοποιεί ακουστικά τον ακροατή.¹⁴

Ο τελάλης διαλαλούσε τα καθέκαστα (εδώ ακολουθώ μία σχετική περιγραφή του βολιώτη δημοσιογράφου Φαίδωνα Μακρή ο οποίος είχε σχετικές εμπειρίες από χωριά του Πηλίου) «με έναν τρόπο τόσο απλό, τόσο αφελή, τόσο γεμάτο ποίηση, τόσο φορτωμένο παράδοση, τόσο ζεσταμένο από τη χρήση χιλιετιών, που έπαιρνε το χαρακτήρα μιας ιεροτελεστίας της δημόσιας ζωής των ανθρώπων του χωριού».¹⁵ Ο τελάλης, δηλαδή, έδινε κι αυτός ένα τόνο ρομαντικό και ενίσχυε τη ζωντανή επικοινωνία των ανθρώπων σε ένα περιβάλλον στερημένο από τη μηχανή, όπου όλα κινούνταν στο ρυθμό της φυσικής αρμονίας. «Άκουγες το λαϊκό λόγο (παρατηρεί ο Ηλίας Λεφούσης, έχοντας σχετικές μνήμες από το χωριό του Κερασιά του Πηλίου) και στα παζάρια για αγορές ζώων, να αλέθει σε όλες τις κλίμακες της γλυκύτητας και των καλών συνεννοήσεων».¹⁶

Με άλλα λόγια, οι τελάληδες ήταν μία ζωντανή και αναγκαία ρεκλάμα του χωριού, η «τοπική κινητή εφημερίδα των αγγελιών και ανακοινώσεων της κοινότητας, της εκκλησίας, του συνεταιρισμού, των ιδιωτικών δημοπρασιών, πωλήσεων ή ενοικιάσεων», όπως διευκρίνησε ο Όθων Κάπαρης για την Πάρο.¹⁷ Περισσότερο, βέβαια, ήταν εντελώς αναγκαίος σε καιρούς αδυναμίας πληροφόρησης για τα καθημερινά δούνα-λαβείν των χωρικών, καθώς έλειπαν τα τηλέφωνα, οι αφίσες, οι εφημερίδες και δεν ήταν εύκολες οι τοιχοκολλήσεις για την ενημέρωση. Εξάλλου, η αγραμματοσύνη των πολλών (παλιότερα του συνόλου) εμπόδιζε κάθε γραπτή επικοινωνία και οι χωρικοί βασίζονταν στο λόγο.

Οι περισσότερες κοινότητες (δημογεροντίες στην περίοδο της οθωμανικής κατοχής) διέθεταν μόνιμους τελάληδες,¹⁸ οι οποίοι και επιδίδονταν στο καθήκον τους ασκώντας και την άλλη, τη βιοποριστική, εργασία τους. «Για κάθε σοβαρό ζήτημα (έγραψε ο Γιάννης Κορδάτος, αναφερόμενος στα χωριά του Πηλίου και της Αγιάς), μάζεμα φόρων, αγγαρείες κ.τ.λ. είχαν το ντελάλη (κοινοτικό κήρυκα) που έβγαине στην πλατεία, ύστερα από την απόλυση της εκκλησίας και διαλαλούσε τις αποφάσεις της δημογεροντίας».¹⁹

Γύρω στα 1823, η δημογεροντία του Προμιρίου πλήρωνε ως τελάλη τον κοινοτικό κλητήρα Κώστα Τσουκνίδα,²⁰ που έβγαине στην πλατεία με δυνατή φωνή

14. Ο τελάλης δεν μπορούσε, φυσικά, να αποφύγει το γλωσσικό ιδίωμα του Πηλίου, αλλά προσπαθούσε να «στρογγυλεύει» κάποιες λέξεις.

15. Βλ. Φαίδων Μακρή, Το τέλος των τελάληδων, *Η Θεσσαλία*, φ. 11.4.1979.

16. Βλ. Ηλίας Λεφούσης, *Η Κερασιά του Πηλίου*, Θεσσαλονίκη 1994, 64.

17. Βλ. Όθων Κάπαρης, *Λαογραφικά*, 12 (Αθήνα 1991) 172.

18. Τέτοιους τελάληδες διέθεταν και οι καντζελαρίες των νησιών του Αιγαίου, όπως π.χ. η Σύρος, το 1799. Βλ. Δημ. Θ. Σιάτρας, *Οι αγοραπωλησίες ακινήτων στην τουρκοκρατούμενη Ελλάδα*, εκδόσεις «Γνώση», Αθήνα 1992, 120.

19. Βλ. Γιάννης Κορδάτος, *Ιστορία της επαρχίας Βόλου και Αγιάς*, Αθήνα 1960, 207.

20. Ρόλο τελάλη ασκούσαν κοινοτικοί κλητήρες και στη Δυτ. Θεσσαλία. Βλ. Βασ. Θ. Πάσχος, *Παλμοί και θρύλοι Δυτ. Θεσσαλίας*, Αθήνα 1981, 107.

Εικ. 2. Τελάληδες ασκώντας το χρέος τους στην Ιστιαία της Εύβοιας, το 1982.
(Η φωτογραφία είναι του Γιάννη Π. Γκίκα).

και ενημέρωνε τους κατοίκους για ό,τι τους αφορούσε ή κοινολογούσε διαταγές των Τούρκων. Τον ίδιο ρόλο ασκούσε και ένας κοινοτικός κλητήρας του Λαύκου, καλώντας τους άνδρες να πάνε στην εκκλησία για να πληρώσουν τους φόρους.²¹ Στην Αγία Κυριακή, πάλι, το βασικό επίνειο του Τρικεριού, υπήρξε μόνιμος κοινοτικός τελάλης από την περίοδο πριν από το 1881 και για έναν άλλο λόγο εδώ: να ενημερώνει τους κατοίκους σχετικά με τα δρομολόγια των τρικεριώτικων καραβιών για το Βόλο ή για το νησί Παλιοτρίκερι, όταν γιόρταζε το μοναστήρι της Παναγίας (8-9 Σεπτεμβρίου).

Μπορούσε, λοιπόν, να κάνει τον τελάλη κι ένας κοινοτικός κλητήρας, ακόμα και έως τα 1960-1965, όπως συνέβαινε, για παράδειγμα, με τρεις κλητήρες, το Γιάννη Σιώμο, στον Άγιο Γεώργιο της Νηλείας, τον Μήτσο Κασαπάκη, στο Προμίρι, και τον Κων. Μαλούκο, στο Τρίκερι. Αλλά και μία εκκλησία είχε το δικαίωμα να χρησιμοποιεί τον κοινοτικό τελάλη, πάντα με πληρωμή, για κάποια εξυπηρέτησή της. Στον Άγιο Λαυρέντιο, λόγου χάρη, ο ναός του Αγ. Αποστόλου του Νέου, έστελνε κάθε τόσο τον τελάλη για να ανακοινώσει στο χωριό το όνομα του κτηνοτρόφου ο οποίος, σύμφωνα με το έθιμο, πρόσφερε το τραγί για τη μεγάλη συνεστίαση των πανηγυριστών στη γιορτή του (16 Αυγούστου).²² Επειδή, όμως, τα προσφερόμενα τραγιά ήταν, συνήθως, πολλά, όσα περισσεύαν τα έβγαζαν σε δημοπρασία.²³ Κι εδώ, πάλι, ο τελάλης ανακοίνωνε τη δημοπρασία με την υπογράμμιση πως «ο άγιος πουλάει» ένα ή περισσότερα τραγιά προς τόσες δραχμές (ή γρόσια πριν από το 1881) το ένα.²⁴

Τους τελάληδες χρησιμοποιούσαν και ιδιώτες. Ήταν επιτρεπτό, δηλαδή, ένας χωρικός να επιστρατεύσει τον τελάλη για τη διεκπεραίωση κάποιας υπόθεσής του. «Αν κανείς από τους κατοίκους (μου έγραψε ο Βαγγέλης Φορτούνας, από

21. Την πληροφορία οφείλω στην κ. Αλεξία Καπραβέλου, φιλόλογο από το Λαύκο. Στις Γούβες της Βόρειας Εύβοιας ο τελάλης καλούσε τους χωρικούς για την εκλογή του αγροφύλακα. Βλ. Γεώργιος Δροσίνης, Στον πύργο των Γουβών, *Αρχείο Ευβοϊκών Μελετών*, Λ (Αθήνα 1992-1993) 116.

22. Βλ. Σωκράτης Κ. Βαμβάκος, *Ιστορία του χωριού Άγιος Λαυρέντιος του Βόλου*, Αθήνα 1927, 51-53. Για τις συνεστιάσεις των πανηγυριστών με μία προσπάθεια ερμηνείας του εθίμου, βλ. Γιώργος Θωμάς, *Συνεστιάσεις των πανηγυριστών σε ναούς, Γνώση και Γνώμη*, 12 (Καρδίτσα 1996) 39.

23. Σε χωριά της Ηπείρου, στα σίγουρα και αλλού, έβγαζαν σε δημοπρασία και το λάβαρο του αγ. Γεωργίου και του αγ. Δημητρίου, με τους τελάληδες να καλούν τους άνδρες ποιος θα προσφέρει τα περισσότερα χρήματα για να το σηκώσει. Βλ. Βασ. Μήτσης, Το Δωδεκαήμερο στο Πωγώνι και στη Δερόπολη, *Ηπειρωτική Εστία*, Ιωάννινα, Απρίλιος-Ιούνιος 1992, 174.

24. Σε λαϊκά αγωνίσματα της Αγιάς, εξάλλου, στη γιορτή του πολιούχου Αγ. Αντωνίου, οι τελάληδες φώναζαν τα ονόματα των αγωνιστών μπροστά στους θεατές. Τελάληδες, πάλι, περιέφεραν δίσκο, όπως στην εκκλησία, να συλλέξουν χρήματα για τους νικητές των αγωνισμάτων. Βλ. Θεόδ. Χατζημιχάλης, Ένα πανηγύρι στα χρόνια της σκλαβιάς, εισαγωγή-σχόλια-επιμέλεια Γ. Α. Σακελλίων, εν Αθήναις 1975, 112-113.

Εικ. 3. Τελάλης στο Λεχούρι της Αχαΐας, σε σχέδιο του Δ. Ζαφειρόπουλου.

το Τρίκερι, στην προαναφερόμενη επιστολή του) ήθελε να τελειώσει κάποια δουλειά του, σήκωνε τον τελάλη και τον έστελνε όπου ήθελε. Αν αγόραζε π.χ. ψάρια, έπιανε τον τελάλη, του έδινε δύο δραχμές (μιλούμε για προπολεμικά χρόνια) και τα πήγαινε στο σπίτι κι έτσι έβγαζαν ένα μικρό ή μεγάλο ημερομίσθιο». Ήταν τόσο έντιμοι και έμπιστοι κάποιοι τελάληδες ώστε χρησιμοποιούνταν και ως προσωρινοί φύλακες παντοπωλείων, σε μία ολιγόλεπτη απουσία του παντοπώλη, ή ως συνοδοί μιας αρχόντισσας που έβγαινε έξω.

Αλλά και ο ερχομός του караγκιόζη στα χωριά διαφημιζόταν με τους τελάληδες.²⁵ Στις Μηλίες, για παράδειγμα, έβγαине στην πλατεία και στις γειτονιές ο τελάλης και φώναζε: «Ακούσατι, ακούσατι· ήρθι караγκιόζ'ς στου χωριό κι θα δώσ' παράστασ' του βράδ' στου καφινείου. Τα λέου να πάτι να τον ιδείτι (...)».²⁶ Ρόλο διαφημιστή, άλλου θεάματος όπως του κινητού κινηματογράφου, στα χωριά, κατά την δεκαετία του 1950, έπαιζαν και κάποιοι τελάληδες.²⁷ Από κει και πέρα η διαφήμιση γινόταν από κάποια μεγαφωνική εγκατάσταση.

Σύμφωνα, πάλι, με ένα δημοτικό τραγούδι, καταγραμμένο στην Αργαλαστή, γύρω στα 1910, ένας τελάλης διαλαλεί κάποια γυναίκα, την οποία πουλούσε ο άνδρας της:²⁸

Διαλαλητάδες έβαλε σε τρεις μεριές στη Χώρα:

Κουντός πουλεί τη λυγερή, πουλεί τη μαυρομάτα.

Δεν θεωρώ δημιούργημα του Πηλίου το τραγούδι αυτό, αφού καμία παράδοση, κανενός χωριού, δεν διασώζει τέτοιο περιστατικό ούτε και η κοινωνική ατμόσφαιρα του τόπου μπορούσε να διαμορφώσει ή να επιτρέψει τέτοια συμπεριφορά.²⁹ Μπορούσε, όμως, και οποιοσδήποτε να διαλαλήσει ελεύθερα το εμπόρευσμά του³⁰ ή να ανακοινώσει στο χωριό κάποια μελλούμενη ενέργειά του με γενικότερο ενδιαφέρον. Ονομαστός διαφημιστής των σφαχτών του, στο χωριό του Κερασιά του Πηλίου, στάθηκε ο κρεοπώλης Αντώνης Μπέτσικας. Αφού έσφαζε τα τραγιά, κάτω από το δέντρο της κεντρικής εκκλησίας, φώναζε για να τον ακούν σε όλο το χωριό, όπως έγραψε ο Ηλίας Λεφούσης που διασώζει την περίπτωση αυτή,³¹ έναν υπαινιχτικό και εύθυμο λόγο, καθώς ήταν αστείος τύπος: «Βρε τον κιαρατά, βρε τον παλιοκιαρατά, δεν πούλαε τη γυναίκα του, δεν πού-

25. Από το 1955 περίπου και ύστερα, η διαφήμιση του караγκιόζη, περισσότερο του κινητού κινηματογράφου, γινόταν με τραγούδια από πρόχειρες μικροφωνικές εγκαταστάσεις.

26. Για τους τελάληδες-διαφημιστές του караγκιόζη, βλ. και Γιάννης Π. Γκίκας, *Ντελάληδες*, εκδόσεις «Αστήρ», Αθήναι 1983.

27. Χαρακτηριστικό τελάλημα κινηματογράφου έχουμε και στη Σκόπελο. «Ακούσατι, ακούσατι. Απόψ' θα παίξ' ο σινιμάς (...)». Βλ. Κατερίνα Κωνσταντίνου, Μέρει κινηματογράφου, *Η Θεσσαλία*, φ. 1.9.1996.

28. Το πρωτοδημοσίευσε ο δάσκαλος της Αργαλαστής Γεώρ. Κουμπής, στη *Λαογραφία*, 4 (Αθήνα 1912-1919) 694-697. Σχολιασμένο το τραγούδι, βλ. Γιώργος Θωμάς, Δημοτικό τραγούδι στην Αργαλαστή, *Η Θεσσαλία*, φ. 24.6.1984.

29. Για τη θέση της Πηλιορίτισσας βλ. Κώστας Λιάπης, Η θέση της γυναίκας στο παλιό Πήλιο, *Λαρισιακά Γράμματα*, 3 (Λάρισα 1973) 123-126· Γιώργος Θωμάς, *Ο πολιτισμός...*, σ. 426-431.

30. Εδώ ο νους πηγαίνει στους σημερινούς Αθίγγανους, οι οποίοι με τα ημιφορτηγά τους φθάνουν έως τον τελευταίο αγροτικό οικισμό του Πηλίου, διαφημίζοντας με τα μεγάφωνα το εμπόρευσμά τους.

31. Βλ. Ηλίας Λεφούσης, *Η Κερασιά...*, σ. 34.

λαε την κερά του»!³² Στα γειτονικά, εξάλλου, Κανάλια γύριζαν και διαλαλούσαν τα φορτωμένα σε ζώα μαναβικά τους ο Καλογήρου, ο Γιάννης Ντελάκος και ο Αποστόλης Χατζηκυριαζής έως και την δεκαετία του 1980.³³

Θρυλικός τελάλης, αλλά περιστασιακός, στάθηκε στο Προμίρι ο γερο-Δήμος Παπαδήμος ο οποίος, παπαδοπαίδι καθώς ήταν, ένιωσε τον εαυτό του ικανό να διαβάξει ο ίδιος την Ανάσταση στο ξωκκλήσι του Αϊ-Γιάννη, στον εξοχικό οικισμό του χωριού Ροδιά, γύρω στα 1865. Βγήκε, λοιπόν, εκείνη τη χρονιά, Μεγάλη Εβδομάδα, και φώναζε σε πολλά σημεία της περιοχής: «Σ'χουριανοί κι πατριώτις, φέτου του Πάσκα μη πάει κανένας στου χουριό³⁴ ν' αναστήσ'. Θ' αναστήσουμι ούλ' μαζί ιδώ στου Αϊ-Γιάνν'». Όλοι τον άκουσαν κι έγινε η πιο φαιδρή Ανάσταση στα χρονικά του Πηλίου.³⁵

Από το ίδιο χωριό καταγόταν κι ο Κιαλοκωσταντής, ένας βαθιά θρησκολήπτος και αφελής χριστιανός. Έβγαине, λοιπόν, στους δρόμους και φώναζε, κατά την διάρκεια της πρώτης δεκαετίας του 1900, πως είναι ο ...άγιος Απόστολος ο Νέος και πως τον ονειρέψε η Παναγία να ανακοινώσει κάποιες διαταγές της στο χωριό! Στα 1902, όμως, θέλησε να απλώσει την ...αγιοσύνη του και στη Σκιάθο. Ντύθηκε παπάς και βγήκε με βάρκα στις Κουκουναριές, όπου φώναζε στους αγροδίαιτους της περιοχής: «Ωι, πατριώτις, δε μι ξέριτι ποιος είμι; Μιγάλ' αμαρτία απ' δε μι γνουρίζιτι...Ι αι-Απόστουλος ι Νέους είμι απ' τουν Αϊλαυρέντ'».³⁶

Με σαλεμένο νου και κάποιος Αγγελής έβγαине στην Αργαλαστή τα ίδια χρόνια και διαλαλούσε τον αποτυχημένο έρωτά του:

*Μία φορά ήμουν άγγελος
τώρα' αγγελίζουν άλλοι
στη βρύση που 'πινα νερό
τώρα το πίνουν άλλοι.*

Τελάλης αθέλητος, μέσα στην εκκλησία του, πολύ πιθανό στο καταστραμμένο από χρόνια χωριό Παλιά Μιτζέλα του βόρειου Πηλίου, έγινε κι ένας παπάς, κατά την διάρκεια της οθωμανικής κατοχής. Φτωχός καθώς ήταν, πήγε μία νύχτα κι έκλεψε τον πετεινό μιας θεόφτωχης γυναίκας και αυτή κατέφυγε στον ανυποψίαστο παπά να δώσει κατάρρα στον κλέφτη! Από την Ωραία Πύλη, λοιπόν, ο ρασοφόρος βγήκε την Κυριακή κι άφησε την αρά του, βολική βέβαια

32. Ήθελε να πει πως ο βοσκός δεν λυπήθηκε τέτοιο ωραίο τραγί και το έδωσε για σφάξιμο. Καλύτερα, λοιπόν, να πουλούσε τη γυναίκα του παρά το τραγί.

33. Βλ. Ηλίας Λεφούσης, *Κανάλια-Κάρλα*, Θεσσαλονίκη 1997, 265.

34. Εννοεί το Προμίρι το οποίο απέχει 56 χλμ.

35. Βλ. Γιώργος Θωμάς, *Ευτράπελα ιστορήματα του Πηλίου*, εκδόσεις «Ωρες», Βόλος 1992, 37-42.

36. Άγιος Λαυρέντιος: οικισμός του κεντρικού Πηλίου, όπου γιορτάζεται με μεγάλο πανηγύρι ο άγιος Λαυρέντιος. Για τη συμπεριφορά του Κιαλοκωσταντή, βλ. Γιώργος Θωμάς, *Ευτράπελα...*, σ. 158-167.

για τον εαυτό του, τον κλέφτη: «Αγαπητοί χωριανοί. Γίν'κι μια κλιψιά στου μαχαλά³⁷ κι αφήνου τ' γ-κατάρα μ' στου γ-κλέφτ'. Αυτός απ' έκλιψι τουν πιτ'νό τ'ς αδιρφής μας τ'ς χριστιανής, να μη βγάλ' τα μαύρα απ' του κουρ-μί τ' κι τα γένεια τ' να μη τα ξαναξουρίσ'».³⁸

Διαλαλητές υποθέσεων του χωριού, λοιπόν, καθώς ήταν οι τελλάηδες, γίνονταν ευρύτερα γνωστοί στην περιοχή τους, διαμορφώνοντας σιγά-σιγά έναν ιδιαίτερο τύπο κοινής αποδοχής. Κάποιοι, μάλιστα, αναδείκνυαν τον διαφορετικό

Εικ. 4. Ο τρικεριώτης τελλάης Ιωάννης Μπεντεβίνος, το 1931, σε σκίτσο του Βαγγέλη Φορτούνα.

37. Μαχαλάς < τουρ. mahalle > συνοικία. Βλ. F. Tuncay-A. Καρατζάς, *Τουρκοελληνικό Λεξικό*, Αθήνα 2000, 479.

38. Στα χωριά του Πηλίου, όπως και αλλού, οι άνδρες που πενθούσαν δεν ξύριζαν τα γένεια τους για πολύ καιρό. Επομένως η κατάρα του παπά είχε την έννοια διατήρησης συνεχούς πένθους στο σπίτι του κλέφτη, που ήταν ο ίδιος ο παπάς, φυσικά, και δεν ξύριζε ποτέ τα γένεια του. Βλ. Γιώργος Θωμάς, *Ευτράπελα...*, σ. 160.

χαρακτήρα τους με μία άλλη συμπεριφορά, εύθυμη πολλές φορές, και περνούσαν σε πεδία ιδιαίτερης προσοχής των συγχωριανών τους: γίνονταν άνθρωποι της πιάτσας με κοινωνικό πρόσωπο. Έπρεπε να κινούνται, εξάλλου, περισσότερο στην πλατεία, όπου τους έβρισκαν οι ενδιαφερόμενοι αλλά και τους άκουγε πιο πολύς κόσμος, και φυσικά κατέληγαν στο καφενείο ή στην ταβέρνα. Ήθελαν-δεν ήθελαν, λοιπόν, το 'ριχαν στο πιoto' κερνιούνταν κιόλας από τους χωριανούς τους και από τον μαγαζάτορα, για τις εξυπηρετήσεις που δέχονταν, και περνούσαν έτσι στην περιοχή της ευθυμίας. Επομένως, συχνά «μιλούσε το κρασί και το τσίπουρο» και ο διαλαλημός τους έπαιρνε κι έναν χαρακτήρα φαιδρότητας. Αγράμματοι, μάλιστα, καθώς ήταν οι περισσότεροι τελάληδες, αλλοίωναν συχνά τις λέξεις ή πρόσθεταν δικές τους διασκεδαστικές φράσεις ή ... πετούσαν και κάποιες καθαρευουσιάνικες για να δώσουν, στα αστεία φυσικά, τόνο επισημότητας στις κραυγές τους.

Αρχιζαν, συνήθως, με τη γενική επίκληση: «Ακούτι χουριανοί» ή «ακούστι χουριό» ή «κόσμι, έ κόσμι, τ' ακούς»;³⁹ Τόνιζαν, αργόσυρτα, τις λέξεις και ύστερα διαλαλούσαν το περιεχόμενο. Στο Προμίρι, ο τελάλης Αλέξης Χατζής, εξυπηρετώντας συνήθως εμπόρους έως τα 1920, πάνω-κάτω, που μπορούσε, φώναζε: «Προυσουχή-προυσουχή,⁴⁰ ούλου του χουριό να τ' ακούσ' ίφιραν στου μ-Πλατανιά πατάτις απ' τ' Ζαγουρά, ουχτώ δικάρις η ουκά.⁴¹ Όσοι θέλιτι να πάτι να πάριτι». Στο ίδιο χωριό τελάλιζε, γύρω στα 1940, ο ιδιοκτήτης τού μοναδικού τότε λεωφορείου Μήτσος Μπλιάγκος, ο οποίος έπρεπε, αξιμώρωτα ακόμα, να μεταφέρει επιβάτες για τη Μιλίνα, όπου και θα επιβιβάζονταν σε πλοίο της γραμμής για να πάνε στο Βόλο. Διέσχιζε το μεγάλο δρόμο του χωριού και φώναζε «άλλους για του Βόλου», κορνάροντας εδώ κι εκεί με την κινητή, τότε, κόρνα του αυτοκινήτου του.

Στην Αργαλαστή έκανε ... θραύση ο τελάλης Δημήτρης Κακάνης έως και στα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια, ενώ στο Τρίκερι τριγύριζαν έως τα 1935, περίπου, οι τελάληδες Ιωάννης Μπεντεβίνος, ο οποίος κουνούσε στα χέρια του ένα μεγάλο κουδούνι για να ακούγεται καλύτερα,⁴² και Ιωάννης Γκαβρίνης. Αφελής, όμως, καθώς ήταν ο τελευταίος, αλλοίωσε μία παραγγελία που του έδωσαν, γύρω στα 1920, να διαφημίσει *αχλάδες μπουσντουγάνες*, που πήγαν να πουλήσουν στο κάτω σπίτι της Τρικεριώτισσας Φτάκα. Του τόνισαν να διευκρινίσει ότι η

39. «Έεε! Ακούστε..., βάλτε αφτί», φώναζε σε χωριό της Καρυστίας αρβανίτης τελάλης. Βλ. Γιάννης Π. Γκίκας, *ό.π.*, σ. 10, πίνακας εικόνων.

40. Με το «προσοχή-προσοχή» ξεκινούσε και το τελάλημα σε χωριά της Φωκίδας. Βλ. Γ. Ν. Κουτσοκλένης, *ό.π.*, σ. 2883.

41. Η οκά, μονάδα βάρους της οθωμανικής εποχής, ισοδυναμεί με 1,280 κιλά.

42. Βλ. τη φωτογραφία. Ποιμενική κουδούνα χρησιμοποιούσαν οι τελάληδες στην παλιά Αθήνα και αλλού. Βλ. Ανώνυμος, Οι πρώτες διαφημίσεις στην παλιά Αθήνα, *Η Θεσσαλία*, φ. 8.9.1981· Σωκράτης Α. Προκοπίου, *Σεργιάνι στην παλιά Σμύρνη*, Αθήνα 1949, 23-30· Γιάννης Π. Γκίκας, *ό.π.*, σ. 64.

Εικ. 5. Τελάλης σε χωριό της Ευρυτανίας
(από το βιβλίο *Ντελάληδες* του Γιάννη Η. Γκίκα).

αγοραπωλησία θα γινόταν στο κάτω σπίτι της Φτάκα και όχι στο πάνω. Ο Γκαβρίνης, που ήταν πια γέρος, ανέβηκε σε μία κεντρική πεζούλα της πλατείας κι άρχισε το χαβά του: «Στις Φτάκινας τ' απ' κάτ' έβαλαν αχλάδεις μπουσντουγάνις κι όποιους θέλ' να πάει να πάρ'».⁴³ Το τι σχόλιο έγινε τότε στο Τρίκερι δεν περιγράφεται.

43. Από την προαναφερόμενη επιστολή του Βαγγέλη Φορτούνα.

Στο Μετόχι της Αργαλαστής, ο Στάθης Γιαννακός έως την Κατοχή είχε δικό του λεξιλόγιο να διαλαλεί τιςπραμάτειες: «Έι απ' του χωριού, απ' απάν' ίσαμι κάτ', στου Χόρτου⁴⁴ ήρθι ένα καϊκ' κι ίφιρι κρουμμύδια. Να πάτι να πάριτι όσοι θέλιτι». Στη Συκή της Αργαλαστής πάλι, ένας άλλος τελάλης καλούσε τους άνδρες να πάνε στην κοινότητα να πληρώσουν τα χρέη τους: «Ακούστι, χωριανοί. Ήρθι εισπράχτουρας για να μαζέψ' τα κοινουτικά χρέη. Να είστι ούλ' στου χωριού να πληρώσιτι».

Στον Άγιο Λαυρέντιο περιτριγύριζε το χωριό, μέχρι τα 1920 περίπου, ο Αριστείδης Χρυσοχού, πασιγνωστος με το παρωνύμιο Αντιρής,⁴⁵ φωνάζοντας: «Ακούστι του, ακούστι του. Ου [τάδε] δίν' του πιριβόλι τ' στου [τάδε μέρος]. Όποιους ινδιαφέριτι να πάει να του καπαρώσ'».

Στη Ζαγορά, ο Ντίνος Κουτσελίνης, ο γνωστός ως Τσιρίμπας,⁴⁶ εκτελούσε χρέη τελάλη έως τα 1920 περίπου, συχνά μεθυσμένος: «Όι, όι, χωριανοί κι σεις Πιραχουρίτις,⁴⁷ όσ' μ' ακούτι, να ... τσακ'σείτι⁴⁸ να πάτι στου Χουριφτό, όσ' θέλιτι, για ν' αγουράσιτι απού καϊκ' αλεύρ' παστρικό». Όταν τον έβλεπαν να κινείται στα γνωστά οχτάρια της μέθης και του έλεγαν «πάλι τα ήπιες;», αυτός είχε πρόχειρη την απάντηση: «ναι, βρε, τα 'πια, πίνου κι θα πίνου, γιατί άμα πιθάνου δεν θα πίνου». Αν, πάλι, έβλεπε να πλύνουν μία πληγή με κρασί, όπως το συνήθιζαν κάποιιοι, αναφωνούσε διαμαρτυρούμενος: «Τι κάνιτι τώρα; Του κρασί δεν του χύν'νι, αλλά του πίν'νι». Στην ίδια πολίχνη και ο Γιάννης Ρούσης, τον οποίο είδαμε στην αρχή, είχε τον δικό του εναρκτήριο λόγο: «είπαμι κύριοι...», αλλά και δικό του καταπληκτικό λόγο όταν ανάγγειλε κάποια δημοπρασία: «πάσα προυσφουρά δικτή».

Στο Βένετο, η κοινότητα χτυπούσε την καμπάνα της εκκλησίας προτού στείλει τελάληδες, για να κοινολογήσει κάποια απόφασή της.⁴⁹ Γύρω στα 1938 καθήκοντα τελάλη ασκούσε ο Αντώνης Μπεφάνης. Έβγαине, λοιπόν, στην πλατεία και φώναζε: «Ακούστι του, κύριοι. Αύριου θα πάμι να κάνουμι ένα δρόμου κατά τ' μ-παραλία. Παρακαλείστι να έρθιτι στ' γ-Κοινότητα». Την προσφώνηση «κύριοι» χρησιμοποιούσε και ο τελάλης του Λαύκου Νίκος Μουστάκης, καλός ψάλτης στην εκκλησία του χωριού του, και μετά την Κατοχή. Έβγαине κι αυτός στην πλατεία και άρχιζε: «Ακούτι του, κύριοι...».⁵⁰ Την ίδια

44. Χόρτο: επίγειο της Αργαλαστής.

45. Αντερής< αντερί: μακρύ ανδρικό φόρεμα.

46. Τσιρίμπας< τσιρίμπασης< τουρ. zeribası αρχηγός των Τσιγγάνων. Βλ. F. Tunçay-Λ. Καρατζάς, *ό.π.*, σ. 143.

47. Περαχωρίτες: οι κάτοικοι της Περαχώρας, συνοικίας της Ζαγοράς.

48. Τσακισθείτε: τρέξτε γρήγορα.

49. Καμπάνα χτυπούσαν και σε χωριά των Γρεβενών και της Κοζάνης (βλ. Γιάννης Π. Γκίκας, *ό.π.*, σ. 74), ενώ αλλού χτυπούσαν το ραβδί τους στο λιθόστρωτο ή στην πλατεία (βλ. Γιάννης Π. Γκίκας, *ό.π.*, σ. 19.)

50. Βλ. Δημ. Ε. Λαμπαδάρης, *Ο Λαύκος: το αρχοντοχώρι του νοτίου Πηλίου*, Αθήνα 1996, 25.

προσφώνηση τελάληδων είχαμε και στη Δυτ. Θεσσαλία.⁵¹ Στους Σοφάδες, μάλιστα, τελάληδες χρησιμοποίησαν και οι Ιταλοί, στις 21.5.1942 για να φονιάξουν στην κομόπολη να παραδώσουν οι κάτοικοι τα κυνηγετικά όπλα τους και ότι άλλο φονικό είχαν.⁵²

Σε επίπεδο μεγάλης αναγκαιότητας, για το Πήλιο και για άλλες ανταρτοκρατούμενες περιοχές, περνούσαν οι τελάληδες στα χρόνια της Κατοχής (1941-1944). Πείνα και των γονέων τότε, μια και ήταν πολύ δύσκολη η μεταφορά δημητριακών, κυρίως σιταριού, και αλεύρων. Ήρθε, λοιπόν, εποχή που αναγκάζονταν πολλοί να ζυμώνουν ψωμί μόνο με πατάτες και βρασμένα κάστανα, αφού έλειπε το σιτάρι. Μεγάλη παρηγοριά, σε τέτοιες μέρες τότε, αποτελούσαν τα πλεούμενα που κυκλοφορούσαν τις νύχτες, κυρίως, για τον φόβο των Γερμανών, κι έφερναν σιτάρι από παραθαλάσσιες σιτοπαραγωγικές περιοχές, περισσότερο από τα μέρη του ποταμού Λουδία της Κεντρικής Μακεδονίας. Εδώ, τώρα, η φωνή τού τελάλη, για την παρουσία τέτοιων σκαφών στα ακρογιάλια του Πηλίου, αποτελούσε μία λύτρωση. Όσοι είχαν οικονομική δυνατότητα ή διέθεταν κάποιο προϊόν τους (λάδι, ελιές, φρούτα) για ανταλλαγή (το περιλάλητο στην Κατοχή «είδος με είδος», το οποίο η αφέλεια ή και η σατιρική διάθεση μερικών το μεταποίησε σε «είδον με είδον»), έτρεχαν και προμηθεύονταν σιτάρι ή καλαμπόκι.

Το καλό μήνυμα εδώ το έδιναν, πρωτίστως, οι τελάληδες. Στη Ζαγορά, λόγω χάρη, ο τελάλης Μπέμπος Γκίκας διαλαλούσε το σιτάρι που μετέφεραν από τον Λουδία βάρκες στο Χορευτό: «Ακούστι του, ακούστι του. Κάτ' στου Χουριφτό ίφιραν σιτάρ' κι καλαμπούκ'. Μια ουκά⁵³ σιτάρ' μι δέκα ουκάδεις πατάτις».⁵⁴ Παρόμοια αγγελία μετέδιδε και στο Προμίρι, από την πλατεία του χωριού, ο Νικόλας Κοντούλης, τον οποίο γνωρίσαμε στην αρχή: «Να τ' ακούσιτι ούλ'. Ήρθι καίτ' στου μ-Πλατανιά (ή στουν Κατηγιώργ') κι έφιρι σιτάρ' κι καλαμπούκ'. Μια ουκά λάδ', πέντι ουκάδεις σιτάρ' (ή ουχτώ ουκάδεις καλαμπούκ'). Όσ' θέλ'τι να πάτι να πάριτι».

Το ίδιο γινόταν, αλλά σε περιορισμένη κλίμακα, και στη διάρκεια της Επανάστασης του 1821 στο Πήλιο, όπως για παράδειγμα στις Μηλιές, από την πλα-

51. Βλ. Βασ. Θ. Πάσχος, *ό.π.*, σ. 107-110. Από τη Δυτ. Θεσσαλία, επίσης, ο Βασ. Πάσχος διασώζει, ανάμεσα στα άλλα, και το εξής νόστιμο περιστατικό: «Ακούτι, ακούτι κύριοι! Προυσονχή! Πάψι του κουβιντουλδί. Δεν θα τα ματαπώ! Όποιους έχασι ένα γουμάρ' χωρίς σαμάρ' να πάει στουν αγρουφύλακα να δώσ' δραχμή κι να του πάρ'».

52. Βλ. Νίκος Μπαζιάνας, *Τα Σοφαδίτικα*, Καρδίτσα 1999, 153.

53. Για την οκά βλ. παραπάνω τη σημείωση 41.

54. Στη διάρκεια της Κατοχής το σιτάρι ήταν πανάκριβο. Ευτυχώς, όμως, στο ανταρτοτικό Πήλιο πλεόναζαν οι πατάτες και τα φρούτα και στο νότιο οι ελιές και το λάδι κι έτσι υπήρχε η δυνατότητα των ανταλλαγών. Έτσι, στο Πήλιο δεν πέθαναν άνθρωποι από την πείνα.

τεία της οποίας ο τελάλης διαλάλησε: «Ακούτεεε. Στ' Νταμούχαρη⁵⁵ ένα καρά-βι φορτωμένο καλαμπόκι. Όποιος θέλει να πάει να πάρει...». Μάνες με παιδιά, λέει, τότε μέσα από χαράδρες και ράχες του ανατολικού Πηλίου κατέφταναν στη Νταμούχαρη «κατά σωρούς, κοπάδια».⁵⁶

Κάποιοι από τους τελάληδες, τύποι εύθυμοι καθώς ήταν, επιδίωκαν να δημιουργούν μία ατμόσφαιρα φαιδρότητας στο χωριό με τα διαλαλήματά τους, ιδιαίτερα όταν άδειαζαν...ποτήρια. Τι δεν επινοούσαν τότε για πλάκα και μόνο! Στο Λαύκο, για παράδειγμα, ο Κωνσταντής Μπουρμπούλας (στη δεκαετία του 1920) έκανε γούστο, κατά καιρούς, φωνάζοντας: «Ακούτι του. Στη Μ'λίνα ήρθι ένα καϊκ' κι ίφιρι γαμπροί! Όσοι έχιτι κουρίτσια, τρέξτι γιατί θα καπαρουθούν».⁵⁷

Χαρακτηριστικές είναι και δύο αφηγήσεις του Κίτσου Μακρή, στο Γιάννη Γκίκα, τις οποίες άκουσα δυο-τρεις φορές από τον ίδιο, στο Βόλο, σχετικά με τελάλη της Μακρινίτσας και του Βόλου. Στο πρώτο χωριό, λέει, κάποιος πήρε κάποτε από το φούρνο το τσουκάλι με το κρέας του συντοπίτη του Παπαδημητρίου. Ο τελευταίος τότε έβαλε τελάλη που φώναζε στη συνοικία: «Κάποιος πήρε απ' του φούρνου τ'ς Γκρέκινας του τσ'κάλ' τ' Παπαδημητρού. Ας φάει του φαί, χαλάλ' τ', κι ας γυρίσ' του τσ'κάλ'».⁵⁸ Στο Βόλο, σύμφωνα με τον ίδιο αφηγητή, ο υποψήφιος βουλευτής του Λαϊκού Κόμματος Γεώργιος Καρτάλης (1934-1935)⁵⁹ έστειλε τελάλη κάποιον Αρσένο, γνωστό γυρολόγο πωλητή γαλόπουλων, για να διαλαλήσει στους Βολιώτες τα προσόντα του με διάφορες υποσχέσεις. Περιέτρεχε, λοιπόν, το Βόλο και, αθυρόστομος καθώς ήταν, τόνιζε με στεντόρεια φωνή την ίδια πάντα φράση: «Όποιος δεν ψηφίσει το Γιώργο τον Καρτάλη, να του γαμ... η μάνα και η αδερφή»!⁶⁰

Τελάληδες, τέλος, γίνονταν και οι διάφοροι γυρολόγοι, μικρέμποροι και επιδιορθωτές αντικειμένων συχνής χρήσης, οι οποίοι επισκέπτονταν όλα τα χωριά του Πηλίου, κάποιοι ακόμα και εξοχικούς οικισμούς, και διαλαλούσαν τηνπραμάτια ή την τέχνη τους. Έτσι άκουγες: «Ο ψιλικατζής, ο Σίμος ο έμπορος από το Βόλο,⁶¹ εδώ το κινητό κατάστημα, ό,τι θέλεις παίρνεις» ή, «ο στιβαχτής, ο ομπρελάς, ο γανωτής, ο τροχιστής» (με ποδοκίνητο τροχιστήρι), αλλά και «ο ψαράς», όταν επρόκειτο για πωλητή ψαριών.

55. Νταμούχαρη επίγειο της Τσαγκαράδας και του Μουρεσίου.

56. Βλ. *Ταχυδρόμος* (του Βόλου), φ. 5.10.1941.

57. Βλ. Δημ. Ε. Λαμπαδάρης, *ό.π.*, σ. 25. Τέτοιες φάρσες έκαναν οι τελάληδες και στην Εύβοια. Βλ. Γιάννης Π. Γκίκας, *ό.π.*, σ. 133-134.

58. Βλ. Γιάννης Π. Γκίκας, *ό.π.*, σ. 82.

59. Για τον Γ. Καρτάλη, βλ. Κομνηνός Πυρομάγλου, *Ο Γεώργιος Καρτάλης και η εποχή του, 1934-1957*, Αθήναι 1965.

60. Βλ. Γιάννης Π. Γκίκας, *ό.π.*, σ. 82.

61. Ο Σίμος αυτός δεν άφηνε χωριό στο Πήλιο που να μην το επισκεφθεί έως και την Κατοχή, περιφέροντας στους δρόμους το εμπόρευσμά του σε ένα μεγάλο πανέρι το οποίο κρατούσε, συνήθως, στον ώμο του.

Κατακτητής μιας διαρκέστερης μνήμης, στους κατοπινούς, έγινε στο νότιο Πήλιο κάποιος μικρέμπορος Τσαμαδός, ο οποίος γύριζε στα χωριά (από την δεκαετία του 1910 έως τα 1925, περίπου) φωνάζοντας:⁶²

Εδώ ο Τσαμαδός

να μη κάνετε αλλιώς.

Λάτε, πάρτε και χαρείτε

τ' Τσαμαδού τ' πανέρα ό,τι βρείτε.

Τέτοιοι «κινητοί» επαγγελματίες γύριζαν και στο Βόλο διαλαλώνας το προϊόν τους με διάφορα φραστικά ευρήματα (γουστόζικα συνήθως), από τα τέλη τουλάχιστο του 19ου αιώνα: κρεοπάλες που περιέφερναν σφαχτά φορτωμένα σε μουλάρια, ψαράδες με ψάρια σε γαϊδουρομούλαρα, καρβουνιάρηδες, τυροπάλες, νερουλάδες, γανωτήδες και άλλοι.⁶³

Περιστασιακοί τελάληδες γίνονταν στο Πήλιο, όπως και σε άλλα μέρη, οι μαστόροι διαλαλητές των δώρων που πρόσφεραν οι χωρικοί (ή και οι ίδιοι) κατά την «γιορτή της στέγης» ενός καινούργιου σπιτιού, στο νοικοκύρη. Ήταν δηλαδή στις εθιμικές υποχρεώσεις, οι καλεσμένοι στη «γιορτή» να πηγαίνουν με ένα δώρο: μαντίλι, πετσέτα, κάλτσες κ.λ.π. Κρατώντας το στο χέρι ανέβαιναν, αν μπορούσαν, στο ξύλινο ικρίωμα της σκεπής και στερέωναν το δώρο για να φαίνεται· αν δεν μπορούσαν, το ρόλο αναλαμβάναν οι μαστόροι, φωνάζοντας: «Να χαίριστι του κινούργιου σας. Καλουρίζ'κου. Να ζήσ'τι κι σεις κι τα πιδιά σας, να του χαρείτι μι τ'ς γεια σας».⁶⁴

ΤΑ ΘΡΥΛΙΚΑ ΧΩΝΙΑ ΣΤΗΝ ΕΘΝΙΚΗ ΑΝΤΙΣΤΑΣΗ

Στους περιστασιακούς τελάληδες μπορούμε να βάλουμε και τους εκφωνητές ειδήσεων με τα διάφορα χωνιά τον καιρό της Κατοχής. Αφού, δηλαδή, επικράτησε το αντάρτικο στο Πήλιο, δημιουργήθηκε και η ανάγκη μαζικής μετάδοσης πληροφοριών γύρω από τα γεγονότα της εποχής, κυρίως τα πολεμικά. Η ανάγκη γινόταν πιο επιταχτική μέσα στο καθεστώς της έλλειψης πηγών πληροφόρησης. Πού και πού, φυσικά, κυκλοφορούσε στο Πήλιο κάποια εφημερίδα του Βόλου, πλην όμως οι ειδήσεις ήταν κατευθυνόμενες, καθώς ο Τύπος λογοκρινόταν. Πού και πού, επίσης, λειτουργούσε, στα μεγαλοχώρια κυρίως, κάποιο ραδιόφωνο καφενείου με υγρή μπαταρία, παράνομα φυσικά. Ωστόσο, δυνατότητα μαζικής επικοινωνίας στο χωριό δεν υπήρχε. Γι' αυτό, επινοήθηκαν τότε

62. Ήταν τόσο πλούσιο, σε εμπορεύματα, το πανέρι του ώστε, μέχρι σήμερα, ακούγεται στο Προμύρι ο στερεότυπος λόγος για κάποιον που μάζεψε πολλά και διάφορα πράγματα: «Αιντε και συ, σαν τ' πανέρα τ' Τσαμαδού»!

63. Βλ. Γιώργος Θωμάς, *Παράξενα επαγγέλματα στο Βόλο του τέλους του 19ου αιώνα, Θεσσαλικό Ημερολόγιο*, 35 (Λάρισα 1999) 241-248, και ανάπτυπο.

64. Βλ. Γιώργος Θωμάς, α) *Μαντιλώματα σπιτιών στο Πήλιο, Μαγνησιακά*, Βόλος 1971, 115-116· β) *Θεσσαλικά μαντιλώματα στέγης, Λαρισαϊκά Γράμματα*, 5-6 (Λάρισα 1975) 191-194· γ) *Ο Πολιτισμός...*, σ. 391-392.

από τις εαμικές οργανώσεις τα χωνιά, ένα είδος τηλεβόα. Με το χωνί στο στόμα, λοιπόν, έβγαине ο υπεύθυνος και ανακοίνωνε τις ειδήσεις που συγκέντρωναν οι υπεύθυνοι την ημέρα, με το τηλέφωνο ή κάποιο δικό τους ραδιόφωνο ή από διάφορους «συνδέσμους», οι οποίοι πήγαιναν από χωριό σε χωριό μιας περιοχής παίρνοντας και μεταφέροντας ειδήσεις. Διαλαλούσε τις ειδήσεις τα βράδια, συνήθως, όταν συγκεντρώνονταν οι ξωμάχοι στις κεντρικές πλατείες, από κάποιο μπαλκόνι τις πιο πολλές φορές και σε τακτή ώρα, εκτός και αν υπήρχε κάποια επείγουσα ανακοίνωση.

Στον Αϊ-Γιώργη της Νηλείας, μόνιμος σχεδόν εκφωνητής ήταν ο επονίτης Νίκος Τζώρτζης και τόπος εμφάνισής του ο λόφος Αγία-Τριάδα, όπου και το ομώνυμο μοναστήρι. «Η εκφώνηση των μηνυμάτων, «παρατηρεί ο Κώστας Λιάπης που διασώζει τις πληροφορίες,» γινόταν καθημερινά, τούτα δε συντάσσονταν από ειδική επιτροπή που αποτελούσαν εκπρόσωποι του ΕΑΜ, της ΕΠΟΝ και της Εθνικής Αλληλεγγύης με υπεύθυνο τον Γιάννη Μ. Νασιόπουλο».⁶⁵ Στο Προμίρι έκανε... πάταγο το χωνί του Μάρκου. Εβραίος, στο θρήσκευμα, είχε καταλήξει εκεί από τις αρχές του 1942, οργανώθηκε στο κίνημα και κάθε βράδι, όταν οι δύο πλατείες του χωριού γέμιζαν από χωρικούς, έβγαине στο μπαλκόνι του κοινοτικού καταστήματος και ανακοίνωνε τα νέα αρχίζοντας πάντα ως εξής: «Προσοχή-προσοχή. Σας μιλάει το χωνί». Τόσο είχε ταυτιστεί με το χωνί ο Μάρκος στο Προμίρι ώστε πήρε το παρωνύμιο Χουνί.

Μα και στα βορειοδυτικά του Πηλίου, στην Ποταμιά της Αγιάς, είχαν κολλήσει το παρανόμι Ντηλεβόας στον εκφωνητή με το χωνί Ανδρέα Μαγαζιώτη. Ο καθηγητής, μάλιστα, της Φιλοσοφίας Νίκος Ψημμένος, ο οποίος έζησε τα καθέκαστα, διαγράφει τη μορφή του και κάποια διαλαλήματά του:⁶⁶

(...) Κρατώντας ένα χωνί
διαλαλούσε με τη στεντόρεια φωνή του
τις μεγάλες πρώτα νίκες: πήραμε την Κορυτσά!
Φτάσαμε στις Αργυρώς το κάστρο! (...).
Ύστερα πάλι με το χωνί
και την αγριεμένη πια φωνή του
βροντολογούσε κι έλεγε
πως θα 'ρθουν καλύτεροι καιροί
σαν ενωθούμε στον αγώνα (...)

Οι εκφωνητές των ειδήσεων στο Πήλιο ήταν παντού άνδρες, εκτός από την Αργαλαστή, όπου το... λόγο είχε μία γυναίκα, η επονίτισσα Μαρία Κρομμυδάκη. Αυτή έβγαине αργά το απόγευμα σε κάποιο μπαλκόνι της κεντρικής πλατείας και άρχιζε με το γνωστό «Προσοχή-προσοχή. Σας μιλάει κι απόψε το χωνί».

65. Βλ. Κώστας Λιάπης, *Ο «μεγάλος» Αϊ-Γιώργης του Πηλίου*, Βόλος 1994, 197.

66. Βλ. Νίκος Ψημμένος, *Ποτάμιοι στίχοι*, εκδόσεις «Δώτιον», 2001, 26.

Χωνιά λειτούργησαν και στο Βόλο μόλις άρχισαν να φεύγουν οι γερμανοί κατακτητές, στις 18.10.1944, με την πανομοιότυπη κραυγή: «προσοχή-προσοχή. Ο Βόλος είναι ελεύθερος».⁶⁷

ΟΙ ΝΕΡΟΚΡΑΤΕΣ

Ένα είδος τελάλη αποτελούσε και ο νεροκράτης (υδρονομέας), ο οποίος στην περιοχή της Τσαγκαράδας λεγόταν, συνήθως, *ποτιστής*. Οι νεροκράτες ήταν εποχικοί και ορίζονταν από την κοινότητα ή και από μία ομάδα κατοίκων ενός εξοχικού οικισμού, για να κανονίζουν το χρόνο που θα έπαιρναν το νερό να ποτίσουν τους κήπους τους. Αφού, λοιπόν, ο νεροκράτης υπολόγιζε την έκταση της φυτείας, την επάρκεια και τη ζήτηση του νερού, έβγαине τα βράδια, συνήθως, στην πλατεία ή στις γειτονιές και γνωστοποιούσε: «Ακούτι-ακούτι. Όσοι έχιτι μπουστάνια⁶⁸ στου [τάδε μέρος], του νιρό θα είναι ικει τ'ς δώδικα τ' νύχτα. Θα πουτίσ' πρώτους ι [τάδε]. Ύστιαρα από δυο ώρις θα πουτίσ' ι [τάδε]. Τ'ν άλλ' μέρα του προύι του νιρού θα είναι στου [τάδε μέρος]. Θα πουτίσ' πρώτους ι [τάδε]». Αναθυμάμαι, στο Προμίρι, κατά την διάρκεια της Κατοχής, τους δύο νεροκράτες: τον Αγγελή Στεργίου και τον Γιάνναρο Παφίτη, τον οποίο γνωρίσαμε στην αρχή της μελέτης ως τελάλη του χωριού. Πολλές φορές, αυτοί γύριζαν και στα σπίτια φωνάζοντας απ' έξω, ώστε να ενημερωθεί η οικογένεια σχετικά με τον χρόνο που θα μπορέσει να ποτίσει, μέρα ή νύχτα: «Του μπουστάν' στ' γ-Κάμαρ' ι μπαρμπα-Κώστας θα του πουτίσ' [την τάδε μέρα και ώρα]». Εξυπακούεται ότι οι νεροκράτες πληρώνονταν κατ' αποκοπή από την κοινότητα ή από τους ενδιαφερόμενους για την καλοκαιρινή περίοδο κατά την οποία κάθε, σχεδόν, οικογένεια είχε κήπο με λαχανικά. Για παράδειγμα, στα 1891 η Κοινότητα της Μακρυράχης του ανατολικού Πηλίου έδωσε στους νεροκράτες Χάνο και Ρηγάκη 90 και 18 γρόσια αντίστοιχα.⁶⁹

ΧΡΗΣΗ ΤΕΛΑΛΗΔΩΝ ΚΑΙ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΤΟΥΡΚΟΥΣ

Εκτός από τους Έλληνες, στο Πήλιο χρησιμοποιούσαν τελάληδες και οι Τούρκοι, όταν επιχειρούσαν να καταπνίξουν τα δύο επαναστατικά κινήματα στην περιοχή (1821 και 1823). Έβαζαν, λοιπόν, ανθρώπους τους από το Βελεστίνο και τα Δελχώνια να φωνάζουν σε αγροτικές περιοχές ώστε να επιστρέφουν οι

67. Βλ. Εύη Θ. Οικονόμου-Βαγενά, Το ξημέρωμα της Λευτεριάς, *Η Θεσσαλία*, φ. 19.10.2000.

68. Μπουστάνι< τουρ. bostan< λαχανόκηπος, περιβόλι. Βλ. F. Tuncay-A. Καρατζάς, *ό.π.*, σ. 105.

69. Από ανέκδοτο εξοδολόγιο της κοινότητας, το οποίο μου έθεσαν υπόψη, το 1998, με άλλα έγγραφα ο τότε κοινοτάρχης Ζαχαρίας Χάνος και η κοινοτική σύμβουλος Γωγώ Χατζή.

κρυμμένοι Πηλιορίτες στα χωριά τους, για να απλώνουν πάνω τους οι ίδιοι την εκδικητική τους μανία.⁷⁰

Τελάληδες, επίσης, έβγαλαν και στο Προμίρι τα στρατεύματα του Κιουταχή πριν αρχίσουν τη σφαγή και την καταστροφή του οικισμού (8.5.1823). Έπρεπε να συναχθούν όλοι οι αγροδιαίτοι στο χωριό, με την ψευδή διαβεβαίωση ότι δεν θα τους πειράξουν. Πολλοί τότε ξεγελάστηκαν και πλήρωσαν με τη ζωή τους την ευπιστία τους.⁷¹

Κάποιοι Τούρκοι, εξάλλου, γίνονταν οι ίδιοι τελάληδες στα ανθρωποπάζαρά τους, διαφημίζοντας τις σκλάβες που πουλούσαν. Έχουμε, για παράδειγμα, την περίπτωση ενός Τούρκου στην Αγιά, ο οποίος πρόβαλλε με φωνές σκλάβες Προμιριώτισσες, που άρπαξε ο στρατός του Κουταχή πριν καταστρέψει το Προμίρι. Ιδιαίτερα διαφήμιζε την πανέμορφη Τριανταφυλλιά με λόγια τα οποία διέσωσε ο λόγιος της Αγιάς Θεόδωρος Χατζημιχάλης: «Πάρτε, ορέ, το Τριανταφυλλιά δυο χιλιάδες γρόσια. Σαν το Τριανταφυλλιά δε θα ξαναβρείτε».⁷²

Αλλά και σε ένα δημοτικό τραγούδι του βορειοανατολικού Πηλίου οι Τούρκοι φώναζαν από ψηλά, πριν καταστρέψουν την Παλιά Μιτζέλα το 1828:⁷³

*Μπρε Μουντζελιώτες άμυαλοι, ελάτε προσκυνήστε (...)
τι το χουριό σας θα καεί και κουρνιαχτός θα γίνει.*

Επιθυμία κάποιου να διασαλπίζει τα κάλλη της κοπελιάς που θα πουλούσε, δήθεν, στο παζάρι, επισημαίνουμε και σε ένα δημοτικό τραγούδι, του οποίου όμως δεν γνωρίζουμε την προέλευση:⁷⁴

*Να ήμουν κλέφτης να τα κλέψω [τα μάτια της]
κουρσευτής να τα κουρσέψω
να τα βγάλω στο παζάρι
και να βάλω τον τελάλη
τάχατες να τα πουλήσω (...).*

70. Βλ. Γιάννης Κορδάτος, *ό.π.*, σ. 687.

71. Βλ. Γεώρ. Ν. Φιλάρετος, *Η σφαγή του Προμιρίου υπό των Τούρκων* (ανάτυπο από την *Ποικίλη Στοά*), Αθήναι 1896, 84· Γιώργος Θωμάς, Άγνωστες πτυχές της σφαγής του Προμιρίου, *Η Θεσσαλία*, φ. 9.5.1971 (μέρος β).

72. Την περικοπή αυτή μου έδωσε, στα 1985, ο Γιάννης Σακελλίων, όπως την απέσπασε από κάποιο ανέκδοτο χειρόγραφο του Θεόδ. Χατζημιχάλη, το οποίο επεσήμανε στα Γ.Α.Κ. της Αγιάς.

73. Βλ. Γιάννης Κορδάτος, *ό.π.*, σ. 815· πρβ. Νίκος Διαμαντάκος, *Το Πουρί· το πολύδροσο χωριό του Πηλίου*, Βόλος 1997, 252.

74. Βλ. Ν. Γ. Πολίτης, *Δημοτικά Τραγούδια*, εκδόσεις «Πάπυρος», Αθήναι (χ.χ.), 147. Σημειωτέον πως ένα είδος τελάλη αναφέρεται και στον *Αμλετ*. Βλ. Μάριος Πλωρίτης, *Κυπριακά Πάθη*, *Το Βήμα*, φ. 30.4.2000.

ΤΕΛΑΛΗΣ-ΧΑΡΟΣ ΣΕ ΜΟΙΡΟΛΟΓΙ

Η παρουσία τελάληδων σε δημοτικά τραγούδια είναι γνωστή στη λαογραφική βιβλιογραφία.⁷⁵ Σε ένα μοιρολόγι, όμως, αποθησαυρισμένο στα Κανάλια του Βόλου, βρίσκουμε και χάρο-διαλαλητή:⁷⁶

Ο Χάρος ετελιάλησε στη μέσ' απ' το παζάρι.

*Ποιος έχει σίδηρο καρδιά και μαρμαρένια στήθη
για βγάτε να παλέψουμε σε μαρμαρένιο αλώνι (...)*

Πρόκειται, νομίζω, για μία μυθική διατύπωση της συνειδητοποίησης των αντιθέσεων στη φύση, απ' όπου δεν μπορεί να ξεφύγει η περίπτωση του ανθρώπου με τον προσωποποιημένο θάνατο ο οποίος, τελικά, βγαίνει νικητής.

Β. ΚΡΑΧΤΕΣ ΣΤΟ ΠΗΛΙΟ

Οι κράχτες⁷⁷ στο Πήλιο, μπορούμε να πούμε, ήταν νυχτερινοί τελάληδες⁷⁸ κι έβγαιναν στο προσκήνιο πέντε φορές το χρόνο: τη νύχτα των Χριστουγέννων, των Φώτων, της Ανάστασης και, παλιότερα, της Μ. Πέμπτης και της Μ. Παρασκευής, πάντα στα μεγάλα χωριά. Δεν θα βρούμε κράχτες, για παράδειγμα, στα δύο άκρα του Πηλίου, στο βόρειο και στο νότιο. Η συνήθεια, δηλαδή, περιοριζόταν στο κεντρικό και στο ανατολικό Πήλιο, σε μεγάλα χωριά, κι ήταν ενταγμένη στο πλαίσιο της ανάγκης για την ομαδική παρακολούθηση των ιερών ακολουθιών από όλους τους κατοίκους του χωριού.

Κάθε πολιούχος ναός, λοιπόν, των χωριών αυτών αλλά και κάθε κεντρικός ναός ενός εκτεταμένου συνοικισμού (κυρίως στη Ζαγορά και στην Τσαγκαράδα) διατηρούσε δύο ή τρεις χωρικούς, που πλήρωνε, για να ασκούν το χρέος τους τις ιερές εκείνες νύχτες: να ξυπνούν τους συγχωριανούς που κοιμόνταν, αφού οι ακολουθίες άρχιζαν μετά τα μεσάνυχτα και μάλιστα η Ανάσταση στις 2. Στη Ζαγορά, όμως, και στον Αγ. Λαυρέντιο οι κράχτες γύριζαν και ξυπνούσαν τον κόσμο και αξιμέρωτα των Φώτων, αφού ο αγιασμός τελούνταν πολύ πρωί. Κράχτης ονομαστός στη δεύτερη πολίχνη, γύρω στα 1920, ήταν κάποιος Στάθης Τσαχτής.

Οι κράχτες, λοιπόν, έπαιρναν τους δρόμους με το φανάρι και το ραβδί στο χέρι και μιάμιση ώρα προτού αρχίσει η ακολουθία φώναζαν: «ώρα εκκλησίας» ή «ώρα για την εκκλησία».⁷⁹ Κάπου-κάπου χτυπούσαν με το ραβδί τους τις πόρ-

75. Βλ. Γιάννης Π. Γκίκας, *ό.π.*, σ. 46-50.

76. Βλ. Ηλίας Λεφούσης, *Κανάλια...*, σ. 296.

77. Από το ρήμα κράζω, φυσικά. Κράχτες υπήρχαν και στη βυζαντινή εποχή, γνωστοί ως θεοδρόμοι. Βλ. Φαίδων Κουκουλές, *Βυζαντινών βίος και πολιτισμός*, Αθήναι 1951, τ. Δ, 135, 140, 142.

78. Στον Αλμυρό του 1802 συμπίπτει ο κράχτης με τον τελάλη (βλ. Βίκ. Κοντονάτσιος, Χριστούγεννα στον Αλμυρό στα 1802, *Η Θεσσαλία*, φ. 24.12.2000), καθώς και στην Ανατολική Θράκη. Βλ. Γιάννης Π. Γκίκας, *ό.π.*, σ. 67.

79. Βλ. Γιώργος Θωμάς, Ωρα εκκλησίας, *Η Θεσσαλία*, φ. 13-14.4.1998· Κώστας Λιά-

τες των σπιτιών, ποτέ όμως εκείνων που πενθούσαν, ώστε να σηκωθούν όλοι και να πάνε στην εκκλησία. Το θεωρούσαν, μάλιστα, τιμή όταν σίμωναν στα σπίτια των προυχόντων, αφού ένιωθαν να υψώνονται κοινωνικά κοντά στο ανάστημα του άρχοντα. Οι προυχόντες, πολλές φορές, έβγαιναν έξω και τους φίλευαν μέσα στο σκοτάδι.

Οι ίδιοι οι κράχτες χρησιμοποιούνταν, επίσης, στο Πήλιο και για ειδικά καλέσματα. Άμα, δηλαδή, κάποια οικογένεια δεν είχε φανεί στο ναό ενώ πλησίαζε η ώρα να αρχίσει η ακολουθία, οι εκκλησιαστικοί επίτροποι έστελναν τον κράχτη στο σπίτι της να την ξεσηκώσει για την εκκλησία. Αυτός χτυπούσε την πόρτα και φώναζε: «Έι, μάρμπα-Κώστα», π.χ., ή «θεια-Μαριώ, η εκκλησία περιμένει».⁸⁰

Από την άλλη μεριά θα χτυπούσε τη νύχτα η καμπάνα, αλλά στα μεγάλα χωριά ο ήχος της δεν μπορούσε να φθάσει στα μακρινότερα σπίτια, ιδιαίτερα όταν επικρατούσαν άσχημες καιρικές συνθήκες. Στα μικρότερα χωριά, όπου η καμπάνα κάλυπτε ηχητικά και το τελευταίο σπίτι, περίττευαν οι κράχτες.⁸¹

Πάντως, θεωρούνταν ιερό καθήκον το έργο του κράχτη στο Πήλιο, γι' αυτό και πολλοί επέμεναν να το ασκούν έως τα γεράματά τους ακόμα. Στη Ζαγορά άφησαν εποχή έως το 1920, περίπου, οι μόνιμοι κράχτες Ντίνος Κουτσελίνης (Τσιρίμπας στο παρωνύμιο), τον οποίο γνωρίσαμε πιο πάνω και ως τελάλη, και Κώστας Γκίκας και ακόμα πιο ύστερα οι Σταύρος Κουτσελίνης, Νίκος Μπαρούτας, Αντώνης Σέχας και Παναγιώτης Σέχας. Τον Τσιρίμπα, πάντως, τον προτιμούσαν διότι τους διασκεδάζε με τα ευφυολογήματά του, ιδιαίτερα όταν ήταν πιωμένος. Πιωμένος, επίσης, τριγύριζε αρκετές φορές, ως κράχτης, στη συνοικία του Αϊ-Γιώργη της Ζαγοράς και κάποιος Κότσης. Αυτός, κάποια Χριστούγεννα της δεκαετίας του 1910, ξέχασε να φωνάξει «ώρα για την εκκλησία»⁸² και ανα-

της, Παραδοσιακά λαμπρόγιορτα του Πηλίου, *Η Θεσσαλία*, φ. 29-30.4.2000. Στην Πάρο, τη Μ. Πέμπτη φώναζαν στο σκότος της νύχτας: «ορίσετε στην εκκλησιά στα δώδεκα βγατζέλια», και τη Μ. Παρασκευή: «ορίσετε στην εκκλησιά γυναίκες, άντρες τσι παιδιά». Βλ. Όθων Κάπαρης, Έθιμα και παραδόσεις της Μ. Εβδομάδας στη Νάουσα της Πάρου, *Παριανά*, 12 (1983) 68.

80. Μία αρχή της κοινωνικής συμβίωσης όριζε να βρίσκονται όλοι οι κάτοικοι, εκτός από εκείνους που πενθούσαν, στην ακολουθία, ώστε όλοι αντάμα να χαρούν το θρησκευτικό γεγονός. Στην αναγκαιότητα αυτή λειτουργούσε, θαρρώ, και η άλλη αρχή: Η χαρά πολλαπλασιάζεται όταν μεταφέρεται στον διπλανό μας, όπως βέβαια και το αντίθετο: Ο πόνος μετριάζεται όταν μοιράζεται με τους άλλους, σε μία συμβιωτική κοινωνία, φυσικά. Πάμπολλα έθιμα ξεκινούν από τέτοια αναγκαιότητα.

81. Ο θεσμός του κράχτη γνώρισε θριαμβευτική πορεία σε περιοχές βαριάς οθωμανικής κατοχής, όπου απαγορευόταν το χτύπημα της καμπάνας (στο Πήλιο δεν απαγορεύθηκε ποτέ από όσο είναι γνωστό). Βλ. Όθων Κάπαρης, *ό.π.*, σ. 67-68· Ραφαήλ Φρεζής, *Η Ισραηλιτική Κοινότητα του Βόλου*, Βόλος 1997, 171.

82. Βλ. Κ. Τ., Σοροπτιμιστικά νέα, *Η Θεσσαλία*, φ. 5.1.1997.

στατώθηκε η περιοχή. Πολλοί πήγαν αργά στην εκκλησία ή στο τέλος, οπότε κάποιοι εύθυμοι τύποι διαμαρτυρήθηκαν αστειευόμενοι λέγοντας ότι οι παπάδες «βιάστηκαν να γεννήσουν το Χριστό»!

Μεγαλύτερη συμμετοχή είχαν οι κράχτες στα εκκλησιαστικά δρώμενα του Βαγιού (Βαΐων) και της Μ. Εβδομάδας. Αυτοί πήγαιναν και έκοβαν τα βάγια, κυρίως στο Τρίκερι,⁸³ αυτοί στόλιζαν τις εικόνες του ναού με βαγιοκλώνια κι αυτοί έτρεχαν να βρουν λουλούδια για τον επιτάφιο.⁸⁴ Η επισημότερη, πάντως, νύχτα γι' αυτούς ήταν εκείνη της Ανάστασης, οπότε και παρουσιάζονταν με άσπρο μαντίλι στο λαιμό, κυρίως στη Ζαγορά και στην Τσαγκαράδα. Στα δύο αυτά μεγάλα χωριά, εξάλλου, αναλάμβαναν μετά τη Δεύτερη Ανάσταση κι έναν άλλο ρόλο. Στην αυλή του ναού κερνούσαν τον κόσμο κρασί και έδιναν από ένα κόκκινο αβγό στον καθένα, προσφορά του ναού και τα δύο. Στη Ζαγορά είχαν έτοιμη στα χείλη τους την ευχή: «Χριστός Ανέστη, καλή άνοιξη, καλή χρονιά». Τιμώντας τώρα οι επίτροποι των ναών τους κράχτες, τους πρόσφεραν χαλβά ή και χρήματα όταν τελείωνε η ακολουθία.⁸⁵

Σε μία πρόχειρη θεώρηση, ο λόγος που συντηρούσε τους κράχτες ήταν η έκταση των οικισμών αλλά και το ανώμαλο έδαφος, που είχε ως αποτέλεσμα να μη φθάνει ο ήχος της καμπάνας στις ακραίες γειτονιές ή στα χτισμένα σε ρεματιές σπίτια ή έστω και στα γειτονικά του οικισμού αγροτόσπιτα. Πέρα, όμως, από τους λόγους αυτούς, υπήρξε και ο άλλος, βασικός νομίζω, ο οποίος ξεκινούσε από το πνεύμα του ανθρωπισμού της λαϊκής παράδοσης και την αναγκαιότητα της συνάφειας και της αμοιβαίας επικοινωνίας του ανθρώπου με το Θεό. Σε μία τέτοια, λοιπόν, κοινωνία έπρεπε να υπάρχει, όπως πιστεύω, η ζωντανή πρόσκληση από την Εκκλησία και συνεκδοχικά από τον ίδιο το Θεό προς τους πιστούς. Δεν αρκούσαν, με άλλα λόγια, η Εκκλησία στο χτύπημα της καμπάνας, το ψυχρό και το απρόσωπο. Έστειλε ανθρώπους της να καλέσουν όλους, όλους χωρίς καμία διάκριση, στο ναό για τις μεγάλες ώρες της Χριστιανοσύνης. Έτσι εξηγείται, νομίζω, και το γεγονός ότι, παράλληλα με τις καμπάνες, λειτουργούσε και ο θεσμός του κράχτη στο Πήλιο, όπως και αλλού βέβαια.

Πάνω στους κράχτες, επομένως, επενδύεται η βαθύτερη ανάγκη της αμεσότερης επαφής του θνητού με το Θεό. Εδώ, δηλαδή, η φυσική φωνή του κράχτη έπαιρνε, αν μπορώ να πω, μία διάσταση θεική για τη λαϊκή συνείδηση φάντα-

83. Βλ. Γιώργος Θωμάς, *Ο πολιτισμός...*, σ. 362· Κώστας Δ. Πατρίκος, Πάσχα στο Τρίκερι, *Η Θεσσαλία*, φ. 26-27.4.1997.

84. Σε χωριά της Ηπείρου οι κράχτες γίνονταν και εκφωνητές σε μία δημοπρασία εικόνας προορισμένης για κάποια τελετή. Βλ. Βασ. Δ. Μήτσης, *ό.π.*, σ. 174.

85. Βλ. Γιώργος Θωμάς, α) *Ωρα εκκλησιάς...*, *ό.π.*, β) *Ο πολιτισμός...*, σ. 384· Ελένη Γεωργαλά-Αγγελική Βογιατζάκη, *Ήθη και έθιμα κατά τις γιορτές και τα πανηγύρια της Ζαγοράς, Λιμνιώνας*, 5 (Ζαγορά 1992) 126-127· Κώστας Λιάπης, *Παραδοσιακά λαμπρόγιορτα...*, *ό.π.*

ζε, επομένως, ως φωνή του Θεού η πρόσκληση. Σ' αυτή τη βάση, νομίζω, ταιριάζει να τοποθετήσουμε και την ονομασία *θεοδρόμοι* που έδιναν οι Έλληνες της βυζαντινής εποχής στους κράχτες.

Γ. ΠΑΝΑΡΧΑΙΟΣ Ο ΘΕΣΜΟΣ ΤΩΝ ΤΕΛΑΛΗΔΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΚΡΑΧΤΩΝ

Το φαινόμενο του τελάλη και του κράχτη δεν είναι, φυσικά, γέννημα της Τουρκοκρατίας. Το συναντούμε και στο Βυζάντιο, όπως είδαμε, ακόμα και στους Φράγκους του Μεσαίωνα, όπου οι άρχοντες είχαν κήρυκες που διαλάλουν στους υπηκόους τους διάφορες διαταγές τους,⁸⁶ και πέρα από αυτό το βρίσκουμε και λίγο πριν από την αργοναυτική εκστρατεία και μάλιστα στην αρχαία Ιωλκό, την περιοχή δηλαδή του σημερινού Βόλου, όταν ο Ιάσονας εξαπέστειλε κήρυκες σε όλη την Ελλάδα να ζητήσει πλήρωμα για την Αργώ.⁸⁷ Το συναντούμε το φαινόμενο και στους ομηρικούς χρόνους με το να διαλαλούν οι κήρυκες, μεταξύ των άλλων, και αποφάσεις του Δήμου αλλά και άλλων πολιτικών παραγόντων. Πολλοί από αυτούς, μάλιστα, ήταν εξουσιοδοτημένοι να δώσουν ακόμα και το σύνθημα για μία επίθεση εναντίον εχθρών και επιπλέον να μεταφέρουν διαταγές στη διάρκεια μιας σύγκρουσης.⁸⁸

Κήρυκες κυκλοφορούσαν και στα Ελευσίνια Μυστήρια, καθώς και σε άλλες θρησκευτικές τελετές, όπως και στους Ολυμπιακούς Αγώνες, για την εκφώνηση των ονομάτων των αθλητών (παρόμοια ήταν η συνήθεια των τελάληδων στα αγωνίσματα του Αγ. Αντωνίου της Αγιάς), αλλά και στο αρχαίο θέατρο για την διαφήμιση των έργων. Αναφέρονται, μάλιστα, και γυναίκες κήρυκες και επισημαίνεται, επιπλέον, το γεγονός της οργάνωσής τους σε σωματεία.⁸⁹

Πέρα από την Αθήνα, κήρυκες αναφέρονται και στην αρχαία Σπάρτη,⁹⁰ καθώς και σε άλλες πόλεις. Η φωνή τους, μάλιστα, έπρεπε να προσδιορίζει και τα όρια της ιδανικής πόλης, όπως πρότεινε ο Αριστοτέλης. Υποστήριξε, δηλαδή, ότι «το ακραίο όριο της πόλης θα ήταν να ακούγεται από όλο το πλήθος η φωνή του κήρυκα».⁹¹

86. Βλ. Γιώργος Δανέζης, Γραμματολογικές και μετρικές παρατηρήσεις του σεβαστοκράτορα Θωμά, *Θησαυρίσματα*, 27 (Βενετία 1997) 28.

87. Βλ. Άγγελος Ψιμόπουλος, *Μυστική αποστολή «Χρυσόμαλλον Δέρας»*, εκδόσεις «Δωδώνη», Αθήνα-Γιάννινα 2001, 43, 349. Ο Ψιμόπουλος εδώ αξιοποιεί μία πληροφορία του Πινδάρου.

88. Βλ. Γιάννης Π. Γκίκας, *ό.π.*, σ. 38.

89. Βλ. Γιάννης Π. Γκίκας, *ό.π.*, σ. 39.

90. Βλ. Παντελής Μπουκάλας, Τα «άνθη της κακίας» ανά τους αιώνες, *Η Καθημερινή*, φ. 17.2.2002.

91. Βλ. Π. Γ., Ιδανική πολιτεία για τους αρχαίους Έλληνες, *Η Καθημερινή*, φ. 10.4.1999.

Παράλληλα και ο χώρος του Δωδεκάθεου πλουτίζεται από διαλαλητές. Γνωστή εδώ η Ίριδα, η αγγελιαφόρος των θεών και ιδιαίτερα του Δία και της Ήρας, γνωστός και ο Ερμής «ο διαγγελέας και τελετάρχης των ολύμπιων θεών»⁹² ή «ο βροντόλαλος κράχτης», όπως τον θέλει ο Αλ. Πάλλης, στη μετάφρασή του της *Ιλιάδας*.

Τέλος, διαλαλητές αναφέρονται και στη γνωστή *Βατραχομουμαχία*, σύμφωνα με μία μετάφραση του 1647: «Διαλαλητάδες ώρισαν να βγουν να διαλαλήσουν, βουλή να γένει σύντομα».⁹³

Αφού, λοιπόν, σε όλες τις περιόδους της Ιστορίας, ακόμα και στη Μυθολογία, συναντούμε το θεσμό του κήρυκα, είναι σωστό, νομίζω, να τοποθετήσουμε και τους προγόνους των δικών μας τελάληδων σε βάθος χρόνου, διαβλέποντας μία αδιατάραχτη συνέχεια πολλών αιώνων.

92. Βλ. Γιάννης Π. Γκίκας, *ό.π.*, σ. 36.

93. Η μετάφραση είναι του λογίου Μητροφάνη Κριτόπουλου. Βλ. Ulrich Moennig, Ο Μητροφάνης Κριτόπουλος μεταφραστής ελληνικών δημοδών στίχων (Στρασβούργο 1627), *Θησαυρίσματα*, 22 (Βενετία 1997) 368.